ISSN:3030-3621

ZARGARLIK SAN'ATI

Buxoro davlat universiteti
San'atshunoslik fakulteti
Tasviriy va amaliy san'at kafedrasi
dotsenti ***M.B. Azimova***
San'atshunoslik ta'lim yo' nalishi talabasi
Maxmudova Malika Maxmud Qizi
m.b.azimova@buxdu.uz

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Zargarlik san'ati tarixi qadimiy hunarmandchilik turlari, Zargarlik buyumlari, zargarlik asbob uskunalari, zargarlik ustalari, zargarlik maktablari haqida ma 'lumot berilgan.

Kalit so 'zlar: bargak, xolbinni, arabak, bo'yintumor, bozband sapfir.

Zargarlik san'ati insoniyat tarixidagi eng qadimiy hunarmandchilik turlaridan biridir. U dastlab amaliy ehtiyoj uchun ishlatilgan bo 'lsa, keyinchalik bezak va hashamat ramziga aylangan. Qadimgi davr miloddan avvalgi 4-3ming yilliklarda dastlabki zargarlik buyumlari Misr, Mesopotamiya va Hind vodiysida paydo bo'lgan. Bu davrda oltin kumush va jez kabi metallar ishlatilgan. Misr svilizatsiyasida Fir'avnlar davrida zargarlik san'ati juda rivojlangan. Tilla, qimmatbaho toshlar va sirg'alardan foydalanilgan. Gretsiya va Rim imperiyasi Yunon va Rim zargarlarining ishlari zargarlik islomiy naqshlar, arabeska va geometrik bezaklar keng tarqalgan. Markaziy Osiyoda So 'g'diylar va turkey xalqlar orasida nafis naqshli tilla va kumush buyumlar tayyorlangan.

Uyg'onish davri va yangi davr XV-XVIII asrlarda Yevropada zargarlik san'ati yangi bosqichga bo 'yicha yetakchi institutlardan biri hisoblanadi. Zargarlik dizayni va ishlab chiqarish texnologiyalari bo 'yicha maxsus kurslar mashhur bo'lib, an'anaviy uslublar davom ettirilgan. Zargarlik san'ati hozir ham nafaqat bezak, balki madaniy va tarixiy merosning muhim qismi sifatida qadrlanadi. Zargarlik san'ati bo'yicha ta'lim beruvchi maktablar butun dunyoda mavjud bo 'lib ular an'anaviy hunarmandchilik va zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirgan holda o 'quv dasturlarini taklif qiladi. Dunyodagi mashhur zargarlik maktablari: Gia (Gemological Institute of America)- Aqsh zargarlikni o 'rgatadi. Central Saint Martins- Buyuk Britaniya Londonning nufuzli san 'at va dizayn maktabi. Zamonaviy zargarlik dizyni bo 'yicha innovatsion yondashuvlari bilan mashhur. Istituto Europe di Design (IED)-Italiyaning dizayn va mod aSertifikatlash va dizayn bo 'yicha ilmiy yondashuvni o 'rgatadi. Ecole des Art Joailies-Fransiya Cartier tomonidan tashkil etilgan bo 'lib, Parijda mavjud.

Hiko Mizuno Collage of Jewelry Yaponiya Tokio shahrida joylashgan bo ‘lib, an‘anaviy yapon uslublari va zamonaviy texnologdunyoning eng mashhur zargarlik institutlaridan biri bo ‘lib, qimmatbaho toshlar va metall ishlov berish bo ‘yicha ilmiy Osiyoda Buxoro, Samarqand nafisligi va tafsilotlarga e’tibor bilan ajralib turgan.

O ‘rta asrlar islom olamida, Toshkent va Xiva zargarlarining mahsulotlari joylashgan. Klassik va zamonaviy uslublaiyalarni o ‘rgatadi. O ‘zbekistonda ham zargarlik san ‘ati bo ‘yicha ta ‘lim olish uchun turli kasb –hunar kollejlari va universitetlar mavjud. Toshkent san ‘at va dizayn instituti – zargarlik dizayni va amaliy san ‘at bo ‘yicha ta ‘lim beradi yondashuvni o ‘rgatadi. chiqdi, barokko va rokoko uslublari ommalashdi.

Markaziy hunarmandchilik markazlari (Buxoro, Samarqand, Xiva, Marg‘ilon)- oustoz-shogird an ‘anasiga asoslangan o ‘quv dasturlariga ega.Zargarlik san‘atini o ‘rganish uchun an ‘anaviy hunarmandchilik ustaxonalari yoki zamonaviy maktablarda ta ‘lim olish mumkin. Har bir maktab o ‘ziga xos uslub va texnologiyalarga e ‘tibor qaratadi, shuning uchun o ‘quvchilar o ‘z yo’nalishlariga qarab tanlov qilishlari lozim. O ‘zbekistonda zargarlik san ‘ati asrlar davomida rivojlanib, bugungi kunda ham o ‘z ahamiyatini saqlab kelmoqda. Yaqinda mamlakatimizda zargarlik sohasida ta ‘lim beruvchi maxsus maktablar tashkil etilmoqda. Bezklar ayollar libosining ko ‘p qismini egallaydi. Bosh, bo ‘yin, peshona, ko ‘krak, q ‘ltiq, burun, quloq, chakka va boshqa taqinchoqlarning butun bir kompleksini ishg 'ol etadi.
Bularning hammasi kelin Zargarlik buyumlari turli tuman bo‘lib, ular o ‘ziga xos nomlanadi. Peshonaga kuyovlar libosini to ‘ldirib, xonadonda to ‘y va boshqa bayramlarda taqiladi. taqiladiganlari tillaqosh, boliabro‘-bargak, quloqqa zirak, boshga takdo ‘zi, sanchoq, oltin tumor,ko ‘krak bezagiga murg ‘ak, zebigardon,tumorcha,soch bezaklari, sochpopuk, zulfi tilla, osma bezak, gajak, butun tirnoq,yarim tirnoq,qo ‘sh duo, burun bezagi, arabak, yuz bezagi xolbinni, bo ‘yin bezagi bo ‘yintumor, bozband bel bezagi kamar, qo ‘l bezagi bilaguzuk, barmoq bezaklari uzuk va boshqalar bor.

Turfa soch bezaklari qizlar kiyim boshida muhim o ‘rin tutgan. Shulardan sochpopuk, yumaloq, tuf va boshqalar kiradi.

XVIII asrda zargarlikda asosiy material tilla, ku xil qotishmalar, bronza, choqnoq tosh va rangli toshlar ishlatilgan. Eng ko ‘p ishlatilgan narsa oltin va kumushdir. XIX asrga kelib zargarlikda oltin ishlatish ko ‘paydi. O ‘rta Osiyo territoryasida zargarlik ishlarida choqnoq toshlar, rangli toshlar va dengiz tuxfalari ishlatilar edi. Umuman olganda bularni hammasi javoxirlar deb yuritiladi. Javoxirlar zargarlikda qimmatbaho tosh hisoblanadi. Ular chiroyligi, rangining tiniqligi, bir xilligi, yaltiroqligi, tovlanishi, qattiqligi, turli rangda o ‘zgarishi va boshqa xususiyatlarga ega. Ular uch darajaga bo ‘linadi. Birinchi darajali qimmatbaho toshlarga olmos, sapfir, zumrad, yoqut, aleksandrit, shpilen, evklaz,oltin, platina, marvarid. Ikkinchi darajali qimmatbaho toshlarga akvamarn, topaz, vorobevit,

geliodor, qizil turmalin, demantoid, ametist, pirop, almendin, sirkon, opal uvarovit, uchinchi darajali qimmatbaho javohirlarga ‘ichlar, uzuk, bilaguzuk, zebigardonlar asl san ‘at durdonalari yaratib kelmoqdalar. Bu toshning to ‘q sariq va sarg ‘ish qizg‘ish rangdaligi muhabbat ramzi, erkaklar qalbini ayollarga bog ‘laydigan tosh deb hisoblangan.

Bu tosh go‘yo odamlarni qaxr-g‘azab va qayg ‘u-anduxdan asraydi deydilar. Feruza- (forscha- tojikcha) mineral degan ma ‘noni bildiradi. U jilosiz mumga o’xshash, xira bo ‘ladi. Feruza zangori, xavorang yoki yashil-havorang bo ‘ladi. Uning Nishopur (Eron)da, CCJI da O ‘rta Osiyo xamda Qozog ‘istonda eng yirik qonlari bor. Feruza konlari Markaziy Qizilqum hamda Qurama tog‘larida bor. Dunyoda eng yaxshi feruza koni Nishopur feruzasi bo ‘lib, u nixoyatda sifatlidir. Eramizning IX asriga oid feruzadan yasalgan qumg ‘on saqlangan. Markaziy tosh qudratli tumor sifatida oshqozon va ko ‘z kasalligiga, ilon chaqqanda eng yaxshi shifo ning Samarqand shahridagi Go ‘ri Amir maqbarasini ichki xonalari bezagi yasalgan. Aqiq ruscha agat, grekcha oniks so ‘zidan olingan bo ‘lib, tarjima qilinganda “tirnoq” deganidir. Bu mineral, zargarlikda, kandakorlikda, sanoatda va boshqa joylarda ishlatiladigan jnefrit, yoqutlar, feruza, kordierit, gagat, qaxrabo, malaxit, kianit, epidot, billur, sitrin, xalsedon, agat, aqiq, serdolik, sodalit, prenit,lojuvard, flyurit, andaluzit, diopsid va boshqalar kiradi. Xalsedon – u marmar dengizi qirg ‘og ‘idagi qadimgi Xalkedon shaxri nomidan olingan bo ‘lib, rangi oq, kulrang, xavorang, sariq, ko ‘k, qizg ‘ish-qo ‘ng ‘ir bo ‘ladi. Uning dog‘ yoki yo ‘l-yo’l turlari ko ‘p. U namuna materiallar sifatida, soat toshlari tayyorlashda ishlatiladi.

Xalsedon chaqmoqtoshning bir turi bo ‘lib, qadimdan zeb-ziynatlar yasaladigan toshlar hisoblangan. Unga ishlov berish oson bo ‘lib, asrlar mobaynida xizmat qilgan. Ustalar marjonlar, to ‘g ‘nagavohir turlaridan biri. U qadimgi Misr, Assiriya, Bobilda ham bezk materiali sifatida malum. Bazi bir afsonalarga ko ‘ra Qadimgi Gretsiyada aqiqdan ibodatxonalar qurilgan, chunki derazasiz, tuynuksiz ibodatxonaga kirgan kishi uning nurafshonligi hamda kengligidan hayratda qolgan. Safsar zargarlikda ishlatiladigan qimmatbaho tosh. Undan marjon, to‘g‘nag‘ich, ilmatugmalar va baldoqlar yasaladi. Uni SHarqda ham Yevropada ham yuqori baholangan, chunki uni oshiqlar mahbubasiga sovg ‘a qilgan. U sepkillar hamda ajinlardan asraydi, zexnni ravshan va bardam qiladi. Har xil yomonlarni yo‘latmaydi. SHuning uchun safsarni qazib olishga etibor yanada kuchaydi. Yoqut- lal, ruscha rubin. Zargarlikda ishlatiladigan chaqnoq toshlar turiga kiradi. Yantar- zafar yoki jafar sexrgar tosh, tabiatda g ‘orlarda topiladi. Bu toshni bo‘yinda osib yurilsa, jangda g ‘olib chiqadi, agarda chayon yoki ilon chaqib olsa o‘sha joyga shu toshni qo ‘ysa og ‘riqni o ‘sha zahoti to ‘xtatadi va tez tuzatadi. Zargarlikda zargalik buyumlarini ishlashda foydalaniladi. Marvarid- ruscha- “jemchug” dumaloq noaniq shaklli donacha, tuguncha. Marvarid turlanib chiroyli jilovlanadigan zeb-ziynat buyumi hisoblanib,

uning yirik xili dur deb ataladi. Sharqda XIX asrda marvarid faqat bezak buyumi bo ‘lmasdan balki, uning kishilar ruxiyatiga va sog ‘lig ‘iga kata foydasi bor deb yuritganlar. Masalan, marvarid inson organizmini mustahkamlaydi, yurakdagi tushkunlik va iztirobni xaydaydi, ko ‘zning ko ‘rish qobiliyatini oshiradi, jinlardan saqlaydi, og ‘izdan qo ‘llansa hidlarni yo ‘qotadi.

Dur- xitoy tilidan olingan bo ‘lib, uni inju deb yuritiladi. U chuchuk suvli dengizlarda yashaydigan chig ‘anoqlardan topilgan. Dur sharsimon yoki noto ‘g ‘ri shakldan iborat bo ‘lib turli tovlanadi. Uning kattaligi kaptar tuxumidek bo ‘lganlari eng qimmatbaho hisoblanadi. Dur zargarlikda ishlatiladigan eng qimmatbaho material hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Сулаймонова, М. Б., Азимов, Б. Б., Азимова, М. Б., & Тухсанова, В. Р. (2021). ДОСТИЖЕНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ И НРАВСТВЕННОЙ ЗРЕЛОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. European science, (3 (59)), 53-56.
2. Азимов, Б. Б., Азимова, М. Б., Тухсанова, В. Р., & Сулаймонова, М. Б. (2021). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ БЕСЕД ОБ ИСКУССТВЕ. European science, (2 (58)), 38-40.
3. Азимова, М. Б., & Ибадуллаева, Ш. И. (2017). XIX аср охири-XX аср бошларида Бухоро аҳоли турар жойлариинтерьер безаги (Файзулла Хўжаев уй-музейи мисолида). Евразийский научный журнал, (2), 379-383.
4. Ибадуллаева, Ш. И., & Амонова, Р. Ж. К. (2022). Коммуникативные Основы Художественной Культуры. Miasto Przyszłości, 28, 169-173.